

**НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**СУПРУНЮК
Євген Володимирович**

УДК 342

**Конституційно-правові засади
діяльності Верховної Ради України
по забезпеченню основних прав і свобод громадян**

Спеціальність: 12.00.02 - конституційне право

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Харків - 1997

АВ 39.090

Робота виконана на кафедрі конституційного права
України Національної юридичної академії України
імені Ярослава Мудрого

Науковий керівник - доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України **Тодика** Юрій Миколайович, завідувач кафедри конституційного права України Національної академії України імені Ярослава Мудрого

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент Академії правових наук України **Погорілко** Віктор Федорович, завідувач відділу конституційного права проблем законотворчості і місцевого самоврядування Інституту держави і права імені В.М.Корецького Національної академії наук України

кандидат юридичних наук, доцент **Євграфов** Павло Борисович, суддя Конституційного Суду України

Провідна установа - Київський Національний Університет імені Тараса Шевченка

Захист відбудеться "*22*" *грудня* 1997 р. о *11* годині на засіданні спеціалізованої вченї ради Д 64.086.03 при Національній юридичній академії України імені Ярослава Мудрого (310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77)

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого (310024, м. Харків, вул. Пушкінська, 77)

Автореферат розіслано "*21*" листопада 1997 р.

Вчений секретар спеціалізованої вченої ради

П.І.Жигалкін

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Атуальність дослідження. Акт проголошення незалежності України, Декларація про державний суверенітет України, прийняття Конституції України 1996 р. стали політико-правовою базою реформування суспільства на демократичних засадах. Конституція закріпила такі цінності, як народний суверенітет, поділ влади, пріоритет прав людини, верховенство права, пряму дію конституційних норм, політичний, ідеологічний та економічний плюралізм, що мають основоположне значення для запезпечення прав людини і громадянина. Для становлення України як суверенної держави велике значення має закріплення на рівні Основного Закону характеристики України як незалежної, правової, демократичної, соціальної держави, в якій утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави. В основу концепції нової Конституції України покладені права та свободи людини і громадянина.

Вперше в практиці конституційно-правового регулювання суспільних відносин у нашій країні встановлюється положення, що держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Процес національного відродження і побудова правової держави в Україні спрямовані на забезпечення прав і свобод людини. Наше суспільство стане вільним, демократичним, гуманним і моральним тільки тоді, коли буде реально втілено в життя конституційний принцип, зафіксований в ст. 3 Конституції України, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, а також недоторканність і безпека будуть визнаватися в Україні найвищою соціальною цінністю, що саме утвердження і забезпечення прав та свобод людини є головним обов'язком держави.

Закріплені в Конституції України права людини і громадянина нормативно формулюють ті умови життєдіяльності людей, які об'єктивно необхідні для забезпечення нормального функціонування особи, суспільства і держави. Вони стають одним з головних ціннісних орієнтирів суспільного розвитку, суттєво впливають на політичну та правову систему України, сприяють становленню демократичної практики взаємодій державної влади й особи. Формування в Україні правової держави неможливе без утвердження в громадській думці і в державно-правовій практиці прав і свобод людини і громадянина. Конституція України 1996 р. встановила міру взаємної свободи і відповідальності держави й особи, визначила межі державного втручання в сферу життєдіяльності індивіда. При цьому громадянин не тільки виступає зобов'язаною стороною, а й володіє правами, яким відповідають обов'язки держави, її органів та посадових осіб.

ІНБ ім. В. Стефаніва
АН України

Встановивши широкі права людини і громадянина, Конституція тим самим визначила покладені на державу та її структури обов'язки по забезпеченню цих прав. У системі державних органів провідна роль належить Верховній Раді України, яка законодавчо не тільки закріплює на конституційному рівні права та свободи людини і громадянина, їх гарантії, а й визначає правовий статус органів, які забезпечують ці права і свободи.

Розвиток в Україні політичної, економічної та правової систем на демократичних засадах суттєво змінює взаємовідносини громадянина і держави, які на сучасному етапі характеризуються такими тенденціями: під правовий статус громадянина підведена нова законодавча база, основу якої становлять норми Конституції України 1996 р.; законодавство про права та свобода людини і громадянина в Україні відповідає високим міжнародно-правовим стандартам; закладена демократична концепція взаємовідносин людини і держави, при якій людина в Україні визнається найвищою соціальною цінністю; змінюються співвідношення і роль структурних елементів правового статусу громадянина, оскільки на перший план виходять не його обов'язки, а права і свободи; суттєво посилюються юридичні гарантії прав особи; знято багато обмежень особистої свободи індивіда. Разом з цим сучасному правовому статусу громадян України притманна слабка соціально-правова захищеність, недостатня гарантованість прав і свобод, відсутність усіх необхідних гарантуючих механізмів, у тому числі Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини.

Усе це спонукає до необхідності ґрунтовного аналізу діяльності владних структур по забезпеченню прав і свобод громадян з урахуванням сучасних тенденцій розвитку в Україні політико-правових процесів, економічної ситуації та інших чинників.

За період державної незалежності наука конституційного права України приділяла суттєве значення правам та свободам людини і громадянина, проблемам їх забезпечення, гарантування і захисту.

Ці питання аналізувалися в роботах Ю.Грошевого, В.Копейчикова, О.Марцеляка, В.Погорілко, П.Рабіновича, Ю.Шемшученка, Г.Шмельової. Діяльність Верховної Ради України розглядалася в наукових працях М.Воронова, Л.Кривенко, В.Шаповала, Ю.Тодики, В.Опришко, Є.Тихонової та ін. Однак питання конституційно-правових засад діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян ще не було предметом монографічного дослідження, особливо в світлі положень Конституції України 1996 р.

Актуальність проблеми і нерозробленість вищезазначених питань на монографічному рівні зумовили вибір теми цього дисертаційного дослідження.

Робота виконана згідно з Комплексною цільовою програмою “Проблема вдосконалення організації і діяльності органів законодавчої і виконавчої влади та самоврядування в Україні”, № 0186.0.070865

Мета та основні завдання дослідження. Основні цілі дослідження: комплексний аналіз нормативної бази, вітчизняного та зарубіжного законодавства, наукового матеріалу та практики забезпечення основних прав і свобод громадян; теоретичне їх осмислення в аспекті формування в Україні демократичної, правової держави; дослідження конституційно-правових засад діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян, ролі в цьому законодавчої, контрольної та установчої функцій парламенту; заповнення прогалин, що мають місце в науці конституційного права по даній проблемі; пошук та опрацювання конкретних пропозицій щодо вдосконалення діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадянина.

Відповідно до поставленої мети в дисертаційному дослідженні зроблена спроба вирішити такі наукові завдання:

- розкрити взаємозв'язок між завданням побудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави, формуванням громадянського суспільства та діяльністю різних структур державного механізму по забезпеченню основних прав і свобод громадян;

- аргументувати, що на сучасному етапі розвитку української державності важливою функцією держави є функція забезпечення прав і свобод людини і громадянина, є однією з основних, в реалізації якої осноположна роль належить парламенту України;

- дати поняття конституційно-правового механізму забезпечення прав і свобод громадян, охарактеризувати його структурні елементи, показати їх взаємозв'язок і взаємообумовленість;

- довести провідну роль парламенту України в системі державних органів, які забезпечують основні права і свободи громадян, а також необхідність тісного взаємозв'язку вищих органів державної влади в даному напрямку, неприпустимість конфронтаційного стилю взаємовідносин між ними;

- проаналізувати умови і чинники, які визначають провідну роль Верховної Ради України в конституційно-правовому механізмі забезпечення основних прав і свобод громадян, а також фактори, що впливають як позитивно, так і негативно на забезпечення Верховною Радою цих прав і свобод, виявити чинники, від яких залежить ефективність її законотворчої і контрольної діяльності;

- розкрити роль Конституції України 1996 р. в реалізації прав людини і громадянина, проаналізувавши в цьому аспекті її юридичну, правонадільну, обмежувальну та інші функції;

- довести провідну роль законотворчої діяльності Верховної Ради України в системі її функцій щодо забезпечення основних прав і свобод громадян, показати її тісний зв'язок з установчою та контрольною діяльністю парламенту;

- розкрити взаємозв'язок між реалізацією конституційного принципу народовладдя та діяльністю парламенту України по забезпеченню основних прав і свобод громадян;

- проаналізувати шляхи підвищення ефективності діяльності Верховної Ради України, її комітетів, інших структур по забезпеченню основних прав і свобод громадян.

У зв'язку з поставленими цілями і завданнями в дисертаційному дослідженні даються відповідні наукові і прикладні рекомендації та пропозиції по вдосконаленню діяльності Верховної Ради України та її органів щодо забезпечення основних прав і свобод громадян.

Методологія і методика дисертаційного дослідження. Методологічну основу роботи становлять діалектико-матеріалістична теорія пізнання соціальних процесів, система загальнонаукових та спеціальних методів, які є засобами наукового пошуку в арсеналі гуманітарних, у тому числі і юридичних наук. Із спеціальних методів дослідження застосовано порівняльно-правовий, історико-правовий, формально-догматичний, системний, соціологічний, структурно-функціональний, статистичний та ін.

Об'єктом дисертаційного дослідження є діяльність парламенту України та його органів на сучасному етапі по забезпеченню основних прав і свобод громадян.

Предметом дослідження є суспільні відносини, що складаються в діяльності Верховної Ради України щодо забезпечення основних прав і свобод громадян.

Теоретичну основу дисертаційного дослідження становлять наукові положення про народний суверенітет, вчення про конституцію, правовий статус парламенту, механізм реалізації конституційних прав та обов'язків людини і громадянина, ролі парламенту в перебудові суспільства на демократичних засадах і забезпечення прав особи, які містяться в роботах учених-юристів С.Алексєєва, І.Бутко, В.Буткевича, Л.Восєводіна, В.Волкова, М.Воронова, Л.Воронової, М.Вітрука, Ю.Грошевого, Р.Давидова, П.Євграфова, В.Євєнтова, В.Кампо, В.Копейчикова, Л.Кривенко, М.Козюбри,

О.Лукашової, О.Марцеляка, М.Малишка, В.Медведчука, В.Мелашенка, Г.Мурашина, С.Назаренко, В.Опришка, М.Орзіха, В.Погорілка, П.Рабіновича, В.Речицького, В.Селіванова, В.Сіренка, Б.Страшуна, А.Таранова, Ю.Тихомирова, Є.Тихонової, В.Тация, Ю.Тодики, Б.Топорніна, О.Фрицького, М.Цвіка, В.Шапавала, Ю.Шемшученка, Г.Шмельової, Л.Юзькова, та інших фахівців конституційного права, міжнародного права, теорії держави і права. Дисертант спирався також на роботи вітчизняних та зарубіжних учених-юристів, філософів, політологів, які вивчали проблеми, що стосуються теми дисертації. Ним використані нормативні джерела з законодавчої та контрольної діяльності Верховної Ради України, акти Президента, Верховної Ради Автономної Республіки Крим та інших державних структур.

Нормативну базу дисертаційного дослідження становлять Конституція України, конституційні і звичайні закони, діючі раніше нормативно-правові акти, що стосуються теми дослідження, акти парламентів зарубіжних країн, і насамперед їх конституції.

Обґрунтованість і достовірність результатів дослідження Основні положення, висновки і рекомендації дисертації базуються на значному науково-теоретичному, нормативному і практичному матеріалі.

Наукова новизна дисертації полягає в тому, що це одна з перших спроб на монографічному рівні проаналізувати конституційно-правові основи діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян, розкрити її роль і місце в конституційно-правовому механізмі реалізації прав особи. Дисертація - перше в українській правовій науці фундаментальне комплексне дослідження по цій проблемі.

На основі проведеного наукового аналізу сформовано ряд положень, узагальнень і висновків, які виносяться на захист:

- положення про органічний взаємозв'язок між задачою побудови в Україні демократичної, правової, соціальної держави і діяльністю різних ланок державного механізму по забезпеченню основних прав і свобод громадян;
- висновок, що забезпечення, охорона і захист прав людини і громадянина - одна з основних функцій суверенної Української держави, реалізація якої проводиться через цілісну систему державних інститутів;
- положення про органічний взаємозв'язок між реалізацією конституційного принципу народовладдя і процесом забезпечення основних прав і свобод громадян України;
- визначення поняття конституційно-правового механізму забезпечення основних прав і свобод громадян України і роль в ньому конституційних

гарантій і інституційних структур державного механізму, обґрунтування системи гарантій, їх класифікація;

- положення про провідну роль Верховної Ради України в системі державних органів, які забезпечують основні права і свободи громадян;

- обґрунтування провідної ролі законодавчої діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян в системі інших функцій парламенту, взаємозв'язаності в данному процесі законодавчої, контрольної і установчої функцій парламенту;

- визначення місця, ролі і значення контрольної і установчої функцій парламенту України в забезпеченні основних прав і свобод громадян;

- обґрунтування необхідності тісної взаємодії різних гілок державної влади в забезпеченні основних прав і свобод громадян, визначення шляхів запобігання конфронтаційного стилю взаємовідносин між ними;

- положення про особливу роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини в механізмі забезпечення парламентом України прав людини і громадянина;

- пропозиції про необхідність і шляхах посилення ролі комітетів Верховної Ради України в забезпеченні основних прав і свобод громадян;

- обґрунтування пріоритетних напрямків діяльності Верховної Ради України і її органів по забезпеченню основних прав і свобод громадян на сучасному етапі.

Наукове і практичне значення дисертації складається в тому, що вона спрямована на подальший розвиток науки конституційного права України, підвищення ефективності діяльності парламенту України по забезпеченню основних прав і свобод громадян. Сформульовані в дисертаційному дослідженні висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані:

- у науково-дослідних цілях - для розробки оптимальних механізмів захисту прав і свобод людини і громадянина;

- у законодавчій діяльності - при визначенні стратегії, тактики законотворчості в питаннях забезпечення прав людини і громадянина, а також як теоретичний матеріал для вдосконалення законодавчої і контрольної діяльності парламенту України, правового статусу його органів, для належної організації їх роботи;

- у правозастосуванні - для вдосконалення діяльності Верховної Ради України та її органів у забезпеченні основних прав і свобод громадян, у досягненні взаємодії різних гілок державної влади в даній сфері взаємовідносин;

- у навчальному процесі - при підготовці відповідних розділів підручників і навчальних посібників з конституційного права України, у викладанні навчальної дисципліни конституційне право України, спецкурсу з кон-

ституційно-правового статусу громадян України, в науково-дослідницькій роботі студентів;

- у виховній роботі - у правовиховній діяльності державних структур серед населення, для підвищення рівня правової культури громадян України, для виховання у населення поваги до Конституції України, до конституційно-правових цінностей.

Апробація та впровадження результатів дослідження. За темою дисертації дослідником у 1997 р. в співавторстві опубліковано монографічне дослідження "Конституція України - основа стабільності конституційного строя и реформирования общества" обсягом 15,5 друк.арк., навчальний посібник (у співавторстві) "Конституционное право Украины: отрасль права и наука" обсягом 6,72 друк.арк. Крім того, дисертант є співавтором навчального посібника для юридичних вузів з конституційного права України, текста лекції "Конституційно-правові основи діяльності парламенту України по забезпеченню основних прав і свобод громадян" обсягом 2,7 друк.арк., 4-х наукових статей по темі дисертаційного дослідження. Загальний обсяг опублікованих праць понад 15 друк.арк.

Низку питань, які стали предметом дисертаційного дослідження, автор як Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, член Президії Верховної Ради Автономної Республіки Крим, як депутат парламенту Автономної Республіки Крим безпосередньо впроваджує і втілює в своїй державній роботі. Так, з 25 глав нової Конституції Автономної Республіки Крим (від 1 листопада 1995 р.) дисертантом базпосередньо було розроблено 9 глав, текст яких дається в додатку до дисертації.

Основні положення і висновки дисертаційного дослідження обговорювалися на кафедрі конституційного права України Національної юридичної академії України ім. Ярослава Мудрого, докладалися на республіканській науково-практичній конференції, присв'яченій першій річниці Конституції України (Київ, 1997 р.), на регіональних конференціях молодих учених (Харків, 1995, 1996р.р.), на науково-практичних конференціях, присв'ячених правам і свободам людини і розвитку конституційного процесу (Симферополь, 1996, 1997 р.р.).

Теоретичні нароби автора дисертації використовуються у процесі викладання курсу "Конституційне право України" на Кримському факультеті Університету внутрішніх справ України, зокрема, при читанні лекцій і проведенні семінарських занять з тем: "Основи конституційного ладу України"; "Основні права, свободи й обов'язки людини і громадянина"; "Правовий статус Автономної Республіки Крим у складі України".

Структура роботи. Архітектоніка дисертації відповідає меті, предмету й логіці дослідження питання конституційно-правових засад діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян. Вона складається з вступу, двох розділів, що об'єднують 8 підрозділів, висновків, списку використаної літератури, що включає 172 джерела, та додатка.

ЗМІСТ РОБОТИ

У вступі обґрунтовується актуальність теми дослідження, визначаються його мета та завдання, питання які необхідно вирішити, обґрунтовується методологія, на базі якої було проведено науковий аналіз, викладаються основні положення, що виносяться на захист, підкреслюються теоретична і практична значущість роботи, наводяться дані, що свідчать про апробацію дисертації, та її наукових висновків.

У першому розділі дисертації “Конституційні засади забезпечення основних прав і свобод громадян України” аналізуються конституційні основи та завдання діяльності різних структур державного механізму України по забезпеченню й охороні основних прав та свобод людини і громадянина, проблеми їх вирішення, забезпечення прав та свобод в аспекті формування в Україні демократичної, правової, соціальної держави і втілення народного суверенітету.

У першому підрозділі “Конституційне закріплення основних прав і свобод громадян та завдання державного механізму по їх забезпеченню” розкривається роль Конституції України 1996 р. у забезпеченні основних прав і свобод громадян, підкреслюється, що прийняття нового Основного Закону стало етапом у нормативній їх регламентації. Гострота проблеми з правами особи, обсяг і значення діяльності органів держави дають підстави вважати функцію по забезпеченню, охороні і захисту прав та свобод людини на сучасному етапі одною з головних функцій Української держави, в ній чітко виявляється загальносоціальна сутність держави та її соціальне призначення. З точки зору свого змісту і структури ця функція держави має комплексний характер, в її реалізації беруть участь усі ланцюги державного механізму України. Визначивши людину, її життя і здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, Конституція України виходить з того, що це основоположна функція держави, яка реалізується через органи влади. Відповідно, забезпечення всього комплексу основних прав і свобод громадян - важлива задача Верховної Ради України та інших державних структур. При цьому парламент України забезпечує основні права громадян у процесі прийняття законодавчих актів, контролю, затвердження бюджету, створення відповідних державних органів. Спрямо-

ваність діяльності Верховної Ради, інших владних структур України в сфері забезпечення основних прав та свобод втілені в конституційних положеннях: утвердження і забезпечення прав і свобод людини - головний обов'язок держави; люди є вільні і рівні в своїй гідності та правах; права і свободи людини - невідчужені і невід'ємні; конституційні права та свободи гарантуються і не можуть бути скасовані; при прийнятті нових законів або внесенні змін до чинних законів не допускається звуження змісту й обсягу існуючих прав і свобод; громадяни мають рівні конституційні права та свободи і є рівними перед законом.

Виділення в Конституції основних прав та свобод громадян не означає віднесення інших прав, не закріплених на конституційному рівні, до менш значущих, і, вимагаючих відповідно менших зусиль державних органів по їх забезпеченню. Разом з цим встановлені в Конституції України права та свободи складають фундамент правового статусу громадянина. Вони є підставою виникнення і розвитку багаточисленних прав для нормальної життєдіяльності людини і громадянина.

Конституція України 1996 р. заклала підвалини якісної законотворчої діяльності парламенту, нормотворчості інших владних структур, визначила спрямованість функціонування державних органів по забезпеченню основних прав та свобод громадян.

У другому підрозділі **“Конституційні засади діяльності органів державної влади по забезпеченню основних прав і свобод громадян”** Конституція України розглядається як основоположний акт у системі нормативно-правових актів, регламентуючих права і свободи людини, як фундамент конституційного і поточного законодавства, встановлюючого державну ідеологію у сфері прав людини. Такі властивості Конституції, як вища юридична сила, висока стабільність, всеосяжний характер правової регламентації визначають, на думку дисертанта, особливу роль Конституції України у вирішенні проблеми прав людини і громадянина, забезпеченні балансу гілок влади, стабільності конституційного ладу, механізму його захисту, демократичного вектора розвитку суспільства, політичної єдності українського народу, визначенні основних цінностей держави і суспільства, юридичному закріпленні народного суверенітету. Все назване має суттєве значення для реалізації прав і свобод громадян.

Підкреслюючи важливість різних властивостей Конституції України, автор дисертації акцентує особливу увагу на ролі таких її функцій як юридична, установча і обмежувальна. Установча функція розглядається в аспекті закріплення найважливіших соціально-економічних та політико-правових інститутів держави і суспільства; обмежувальна - в аспекті обмеження можливостей безпідставного втручання держави, її органів у життя особи. Сто-

совно Верховної Ради це означає, що й вона, будучи єдиним органом законодавчої влади, повинна діяти в межах конституційно-правового поля і не може прийняти закони, які б скасовували чи обмежували права та свободи людини і громадянина. Тим більше цього не вправі зробити інші органи.

У третьому підрозділі **“Проблема забезпечення основних прав і свобод громадян в аспекті формування в Україні правової, демократичної, соціальної держави”** проводиться основоположна ідея, що побудова України як правової, демократичної, соціальної держави потребує, щоб у центрі діяльності державних структур були поставлені права та свободи людини і громадянина, оскільки без цього не побудувати ні такої держави, ні цивілізованого громадянського суспільства. Конституційною ознакою правової державності є забезпечення прав особи. Висока цінність правової держави в тому, що вона є формою обмеження намагань державної влади правами людини. У дисертації робиться висновок, що сучасна держава в Україні далека від ідеалу правової держави, де забезпечення прав людини є основними завданнями державних органів. Але ж Конституція України створила політико-правові умови для реалізації прав людини. Робиться висновок, що рівень забезпечення основних прав і свобод в значній мірі визначається активністю взаємодії в цьому питанні державного механізму і структур громадського суспільства.

Існуючі в Україні реалії не дають підстави вважати, що права і свободи людини посіли провідне місце в діяльності органів державної влади. Це стосується і характеристики діяльності парламенту України. Тому в дисертації акцентується увага на тому, що в основі філософії Конституції України 1996 р. лежить ідея прав людини і громадянина, що і визначає спрямованість дій усіх елементів політичної системи України і насамперед органів державної влади. Виходячи з цього підкреслюється, що в умовах формування в Україні правової державності між владними структурами недопустима конфронтація, яка може стати дестабілізуючим фактором у суспільстві, загрозою правам та свободам людини і громадянина. Необхідно уникати жорстких конфліктів і забезпечувати взаємодію органів влади в межах конституційних приписів.

У четвертому підрозділі **“Народний суверенітет та питання діяльності парламенту України, інших органів державної влади по забезпеченню основних прав і свобод громадян”** підстави діяльності владних структур у даній сфері суспільних відносин безпосередньо пов'язуються з конституційним принципом народного суверенітету, оскільки народ є єдиним джерелом влади і тільки йому належить право визначати і змінювати конституційний лад. Конституційне реформування суспільних відносин повинно проводитись в ім'я народу, його блага, а в основі цього лежать права людини і громадянина.

Конституційне положення, що вся влада належить народові, всього не пояснює, оскільки між цією демократичною нормою ст.5 Конституції України і реальністю можуть бути досить великі розбіжності. Істина в тому, щоб ніхто не міг волю народу узурпувати, щоб у політико-правовій практиці України підтвержувались його політична першорідність як носія влади, який має право приймати остаточні рішення, в тому числі з питання, кому від його імені виконувати державні функції. Від бажання народу має залежити діяльність державної влади в інтересах людини і громадянина. Саме воля народу повинна бути в основі поділу владних повноважень між різними державними структурами і їх взаємодії на благо людини і громадянина. Відповідно, в основі повноважень Верховної Ради, Президента України, інших державних органів в питаннях забезпечення прав особи, лежить суверенітет народу, оскільки верховенство влади народу передує владі будь-якої державної структури і повноваженням будь-якої посадової особи.

Права людини, громадянина і народний суверенітет розглядаються в дисертації як основоположні, взаємопов'язані конституційні категорії. З точки зору забезпечення прав і свобод людини та громадянина народ щодо державної влади, в тому числі і до парламенту України, виступає і як "титульний власник", і як інституція, яка покликана легітимувати державну владу, схвалити чи осудити її дії. Установча влада народу - безпосередній вираз народного суверенітету, незалежності і верховенства народу в системі владних відносин. У дисертації робиться висновок, що необхідно ще багато зробити, щоб влада народу була реальною, в особливості щодо забезпечення прав людини і громадянина.

Другий розділ дисертації "Основні напрямки діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян і проблеми її удосконалення" присвячений конституційно-правовому механізму забезпечення прав громадян, ролі законодавчої, контрольної і установчої функцій парламенту в цьому процесі, проблемі підвищення ефективності правозохисної діяльності парламенту.

У першому підрозділі "Конституційно-правовий механізм забезпечення основних прав і свобод громадян та роль у ньому Верховної Ради України" цей механізм визначається як система взаємозв'язаних конституційних норм, закріплюючих основні права та свободи громадян і встановлюючих гарантії їх реалізації, а також система органів державної влади місцевого самоврядування, інших інституцій держави, які забезпечують, охороняють і захищають основні права та свободи громадян. Таким чином, в цей механізм включає в себе: по-перше, норми конституційного законодавства, які закріплюють основні права і свободи громадян та норми, їх гарантуючі; по-друге, передбачені Конституцією України інституції, до ком-

петенції яких входить забезпечення основних прав і свобод громадян, - Верховна Рада, Президент України, Кабінет Міністрів, місцеві державні адміністрації, Конституційний Суд, прокуратура України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи судової влади, місцевого самоврядування, адвокатура, тощо. Це так звані інституційні гарантії.

У дисертації підкреслюється, що в забезпеченні основних прав та свобод громадян важливим є взаємозв'язок загальних і юридичних гарантії. Причому останні отримали більш чітке закріплення в Конституції України 1996 р. в порівнянні з конституціями радянських часів. Акцентується увага на тому, що цілеспрямована законна діяльність державних органів виступає як важливий гарант прав особи. Йдеться не про будь-яку діяльність, а про ту, з якою закон пов'язує відповідні юридичні наслідки. Підкреслюється, що Верховна Рада України за допомогою законодавства забезпечила в основному якісно нормативно-правову базу діяльності інших державних структур по забезпеченню прав і свобод громадян. Але ж вона потребує суттєвого вдосконалення.

У другому підрозділі **“Функціональна характеристика діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян”** аналізуються правові засади законодавчої, контрольної і установчої діяльності парламенту України в даній сфері відносин, аргументується провідна роль Верховної Ради в системі державних органів, які забезпечують і охороняють права та свободи людини. Парламент, будучи представницьким органом влади, отримує свої повноваження безпосередньо від народу. Великі можливості Верховної Ради України випливають з її правового статусу, місця і ролі в державному механізмі України, її представницького характеру та інших якостей. Парламент не тільки приймає акти, які визначають основи правового статусу громадянина, а й володіє правом контролю за тим як вони впроваджуються в життя. Разом з цим провідна роль парламенту в конституційно-правовому механізмі захисту прав громадян не означає, що він може взяти на себе вирішення будь-якого завдання в цій сфері, оскільки це протирічило конституційним принципам поділу влади.

Провідна роль парламенту України в забезпеченні основних прав і свобод громадян обумовлена такими чинниками: а) парламент прийняв Конституцію України, яка визначила основи правового статусу людини і громадянина; б) він безпосередньо втілює волю українського народу, державний суверенітет; в) правом прийняття Конституції і законів в системі державних органів володіє тільки Верховна Рада України; г) парламент визначає правовий статус інших державних інституцій, які зобов'язані забезпечувати права людини і громадянина.

У третьому підрозділі “Основні напрямки законодавчої діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян та проблеми її вдосконалення” аналізуються проблеми підвищення ефективності законотворчої діяльності парламенту України в сфері реалізації та захисту прав громадян, аргументується необхідність вибору найбільш актуальних і пріоритетних напрямків законотворчості, провідна роль законодавчої діяльності Верховної Ради по забезпеченню основних прав і свобод у системі інших її функцій. Приймаючи закони, вносячи зміни до чинного законодавства, парламент визначає основи правового статусу людини, функції та компетенцію інших державних органів у сфері забезпечення прав громадян. Головне призначення Верховної Ради - прийняття законів, які визначають основи правопорядку в державі та суспільстві, статус різних суб’єктів правовідносин. Саме вона за допомогою своєї цілеспрямованої законодавчої діяльності створює нормативні основи користування громадянами своїми суб’єктивними правами.

Аналізуючи співвідношення між нормами Конституції України та нормами конституційного законодавства, деталізуючого норми Конституції з питань забезпечення і охорони основних прав та свобод громадян, дисертант приходиться до висновку, що кращим є варіант, при якому не тільки засади правового статусу людини на рівні Основного Закону, а й прийняв відповідні закони, які більш детально врегульовують ці права і закріплюють їх гарантії. Адже відсутність деяких законів в Україні (наприклад, про мітинги, збори, походи і демонстрації) не повинно бути підставою зниження їх гарантованості. Тому в конституційно-правовій практиці, насамперед щодо забезпечення прав і свобод людини в повному обсязі має діяти принцип прямої дії конституційних норм, закріплений у ст. 8 Конституції України. На жаль, до цього ще ні самі громадяни ні правозастосовчі, правоохоронні органи не готові.

У дисертації аргументується положення, що реалізація прав громадян безпосередньо пов’язана з якістю законотворчої діяльності парламенту, її належною матеріально-фінансовою, кадровою й інформаційною забезпеченістю, гуманістичною спрямованістю законотворчості. Розкриваючи тенденції законотворчої діяльності парламенту України на сучасному етапі, дисертант акцентує увагу на необхідності чіткого планування законодавчої роботи, орієнтації на забезпечення прав і свобод громадян, на прийняття нормативних актів, які б допомогли підвищити ефективність діяльності парламенту. Існує початкова потреба в змінах Регламенту Верховної Ради України, законів про правовий статус народного депутата України. Слід прийняти Закон України про нормативно-правові акти, щоб визначити правовий статус, юридичну силу різних актів. Це досить важливо і в аспекті забезпе-

чення прав громадян. На конституційному рівні слід розширити коло суб'єктів законодавчої ініціативи. Важливо терміново на підставі конституційних норм провести судово-правову реформу, оскільки суди посідають одне з центральних місць у конституційно-правовому механізмі забезпечення прав громадян. Необхідно суттєве реформування цивільного, адміністративного, кримінального законодавства, яке безпосередньо пов'язане з реалізацією правового статусу людини і громадянина.

На сучасному етапі в діяльності парламенту України повинні бути визначені пріоритетні напрямки, до яких насамперед слід віднести захист дітей, пенсіонерів, жінок. Обґрунтовується необхідність прийняття закону України про права дитини. Підкреслюється зниження гарантованості основних соціально-економічних прав громадян і відповідно аргументується необхідність активізації в цьому напрямку діяльності Верховної Ради України, інших владних структур. Вступ України до Ради Європи спонукає нашу державу довести соціальну політику і соціальний захист громадян до європейського рівня. Акцентується увага на тому, що відомча нормотворчість досить часто знижує рівень захищеності і забезпечення прав громадян. Тому необхідні міри недопущення ситуації, щоб відомчі і локальні нормативні акти "підправляли" закони. Дисертант вважає, що встановлення депутатського імунітету за народними депутатами України щодо кримінальних злочинів не є виправданим, бо протирічить ст.24 Конституції України, яка закріплює, що всі громадяни мають рівні конституційні права і свободу та є рівними перед законом. Зняття самими народними депутатами свого депутатського імунітету шляхом внесення зміни до Конституції України і до Закону "Про статус народного депутата України" підвищило б авторитет парламентарів і відповідав би демократичній суті Верховної Ради України.

У четвертому підрозділі "Роль контрольної діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян" аналізуються форми і методи контролю парламенту, значення діяльності в цьому напрямку комітетів парламенту. Робиться висновок, що немає жодних підстав занижувати роль контрольної діяльності, аналізуються форми контролю парламенту за забезпеченням прав громадян. Цей контроль розглядається як елемент загальноконтрольної діяльності парламенту. Аргументується необхідність більшої узгодженості роботи комітетів парламенту в питаннях реалізації прав громадян, потреба тісної взаємодії в їх діяльності. Указується, що затягнення з прийняттям закону про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, несформованість цієї структури знижує потенціал контрольної діяльності парламенту в цілому.

Заключна частина дисертації містить низку висновків з проведеного дослідження, пропозиції щодо вдосконалення діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян.

У додатку поміщено тексти статей нової редакції Конституції Автономної Республіки Крим (від 1 листопада 1995 р.) підготовлених дисертантом і затверджених Веховною Радою України 4 квітня 1996 р..

Основні положення дисертації знайшли відображення у таких публікаціях автора:

1. Супрунюк Є.В. Конституційно-правові основи діяльності парламенту України по забезпеченню основних прав і свобод громадян. - Сімферополь: Таврида, 1997 - 55 с.
2. Супрунюк Е.В. Верховная Рада Украины в конституционно-правовом механизме обеспечения прав и свобод граждан // Проблемы совершенствования украинского законодательства и повышение эффективности правоприменительной деятельности: Темат. сб. науч. тр. / Отв. ред. Н.И.Панов.- Харьков: Нац. юрид. акад. Украины, 1997. - С. 4-10
3. Супрунюк Е.В. Народный суверенитет - основа деятельности органов государственной власти по обеспечению прав и свобод граждан // Весы Фемиды. 1997- № 2. - июль - август. - С. 19 - 25.
4. Супрунюк Е.В. Функциональная характеристика Верховной Рады Украины по обеспечению прав и свобод граждан // Пробл. законности: Респ. науч. сб. - Вып. № 32. - Харків: Нац. юрид. акад. України. - 1997. - С. 25 - 31.
5. Тодика Ю.М., Супрунюк Є.В. Проблеми наукового забезпечення конституційної реформи в Україні // Вісн. Акад. правових наук України. - 1996. - № 7. - С. 42 - 53.
6. Тодика Ю.Н., Супрунюк Е.В. - Конституция Украины - основа стабильности конституционного строя и реформирования общества. - Симферополь: Таврида, 1997. - С. 312
7. Тодика Ю.Н., Супрунюк Е.В. - Конституционное право Украины: отрасль права и наука: Учеб. пособие. - Симферополь: Таврида, 1997. - 128 С.
8. Тодика Ю.М., Супрунюк Є.В. Конституційно-правові основи діяльності Верховної Ради України по забезпеченню прав і свобод громадян // Вісн. Акад. правових наук України. - 1997. - №3(10).- С.23 - 32.

Супрунюк Є.В. Конституційно-правові засади діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян. - Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 - конституційне право. - Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, Харків, 1997 р.

Дисертація присвячена конституційно-правовим засадам діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав і свобод громадян, аналізу структури конституційно-правового механізму забезпечення прав людини, ролі і місця в ньому парламенту України. Аналізуються законодавча, контрольна й установча функції парламенту України в аспекті створення умов для реалізації громадянами своїх прав, роль конституційного законодавства в активізації діяльності Верховної Ради України по забезпеченню основних прав громадян. Даються пропозиції щодо вдосконалення цієї діяльності з урахуванням існуючого стану з правами людини в Україні. Основні результати дослідження знайшли своє втілення в пропозиціях автора щодо розвитку державотворчого процесу в Україні.

Ключові слова: Верховна Рада України, права і свободи громадян, конституційно-правовий механізм.

Супрунюк Е.В. Конституционно-правовые основы деятельности Верховной Рады Украины по обеспечению основных прав и свобод граждан. - Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.02 - конституционное право. - Национальная юридическая академия Украины имени Ярослава Мудрого, Харьков, 1997.

Диссертация посвящена конституционно-правовым основам деятельности Верховной Рады Украины по обеспечению основных прав и свобод граждан, анализу структуры конституционно-правового механизма обеспечения прав личности, роли и места в нём парламента Украины. Анализируются законодательная, контрольная и учредительная функции парламента Украины в аспекте создания условий для реализации гражданами своих прав, роль конституционного законодательства в активизации деятельности Верховной Рады Украины по обеспечению основных прав граждан. Даются предложения по совершенствованию этой деятельности с учётом существующего положения с правами человека в Украине. Основные результаты исследования нашли своё отображение в предложенных автором по развитию процесса государственного строительства в Украине.

Ключевые слова: Верховная Рада Украины, права и свободы граждан, конституционно правовой механизм.

Suprunyuk E.V. Constitutional and law foundations of the activity of Supreme Rada of Ukraine for provision of the main human rights and freedoms.

The dissertation for a scientific degree of a candidate of the juridical science on a speciality 12.00.02 - constitutional law. - National law academy of Ukraine named for Yaroslav Mydry, Kharkov, 1997.

The dissertation describes constitutional and law foundations of the activity of the Supreme Rada of Ukraine for the provision of the main human rights and freedoms, analysis of the structure of a mechanism of the provision of human rights, role and place of the Ukrainian parliament in it. Law, control and establishing function of the parliament of Ukraine is analyzed in an aspect of realization of main human rights, role of the constitutional legislation in activization of the activity of Ukrainian parliament on the provision of the main human rights. Suggestions on improvement of this activity, taking into account the present state of human rights in Ukraine, are given in this dissertation. The main results of the research were reflected in the author's suggestion on the development of the state process in Ukraine.

Key words: Supreme Rada of Ukraine, human rights, constitutional and law mechanism.

Сдано в набор 20.11.1997. Подписано в печать 20.11.1997.
Формат 145x215. Бумага офсетная № 1. Гарнитура Таймс.
Тираж 150 экз. Зак. № 2384-97.
Издательство «Тарпан», г. Симферополь, ул. Горького, 24/13

431153

AB 39.090

AB 39.090